

У с.Беззаботівка Олександрівського району відвар вівсяного лушпиння дають пити хворим на цукровий діабет. Його вживають при простудних захворюваннях, кашлі. Мішечки з вівсом підкладають лежачим хворим для профілактики пролежнів.

При шлункових захворюваннях вживають висівки злакових культур запарені молоком.

На всій досліджуваній території при лікуванні хвороби печінки, нирок як сечогінне використовують відвар із кукурудзяних рилець. Вживають його тричі на день по 100 – 150 мл до їжі.

При зубних болях ефективним засобом вважається відвар коріння соняшника або квітів гарбуза (с.Беззаботівка Олександрівського району). Сік свіжого гарбуза вживають при хворобах печінки, нирок, серця, а гарбузове насіння – як глистогінний засіб.

Розглянутий матеріал дає підстави зробити висновок про ще досить значне місце ліків рослинного характеру в практиці народного лікування українців Південної Слобожанщини. При тотожній лікувальній дії цілого ряду рослин у межах досліджуваної території виразно простежується регіональна і локальна специфіка, яка знаходить вияв у багатстві вживаних форм.

¹ Болтарович З.Є. Народна медицина українців. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 231.

² Губергриц А.Я., Соломченко Н.И. Лекарственные растения Донбасса. – Донецк: Донбасс, 1990. – С. 280.

³ Див.: Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник. К., 1990. – С. 56 – 58.

⁴ Польові матеріали, зібрані під час експедицій до Харківської і Донецької областей.

⁵ Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник. – С. 478.

⁶ Токин Б.П. Фитонциды. – М., 1951. – С. 238.

⁷ Носаль М.А., Носаль І.М. Лікарські рослини і способи їх застосування в народі. К., – 1994. – С. 146.

⁸ Архів автора.

Світлана ПРОСКУРОВА
Кіровоград

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ ВУАН ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИВЧЕННІ ЧУМАЦТВА (1921 – 1931)

Ювілей Національної Академії наук України, відзначений в 1998 році, є доброю нагодою для того, щоб згадати про діяльність науковців, які зробили значний внесок у становлення українознавства як повноправної наукової дисципліни.

Мова йде про членів Етнографічної Комісії Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН), чия наукова праця та переважно трагічна доля нагадує новим поколінням дослідників про необхідність принципової наукової позиції, любові до власного народу, його історії та самобутньої культури в усіх її проявах.

Як відомо, на 20-ті роки ХХ сторіччя припали спроби національно свідомої української еліти здійснити національно-державну розбудову, що стало причиною відносно короткочасного Ренесансу української науки та культури.

Етнографічну Комісію при Академії Наук було створено в 1921 році на базі етнографічної секції Українського наукового товариства. Вона спеціалізувалася на дослідженні матеріальної й духовної культури українців, зокрема фольклору, і стала науково-методичним центром для новостворюваних етнографічних товариств, гуртків та музеїв, забезпечуючи їх програмами наукової діяльності¹.

Етнографічна Комісія, виконуючи координуючу роль, розгорнула широку діяльність по систематизації фольклорних джерел, відомостей про традиційні народні вірування, обряди, ритуали, про народні промисли тощо.

Спираючись на 30 постійних членів, мережу постійних кореспондентів (що налічувала понад 600 осіб) та кілька тисяч ентузіастів-збирачів, Комісія за короткий час створила фольклорно-етнографічний архів,

що став, без перебільшення, “золотим фондом” україністики².

Серед численних рукописних матеріалів Комісії, в яких зафіксовано унікальний фактичний матеріал в області традиційної матеріальної й духовної культури українців (їх загальна кількість становить понад 50 000 архівних аркушів), найбільше місця займають записи, що стосуються вірувань, народного календаря, медицини та метеорології, сімейної обрядовості, усної народної творчості. Вони надходили в основному від колективів шкіл та педтехнікумів³.

Результати досліджень публікувалися на сторінках друкованих органів Комісії – “Етнографічного вісника” (вийшло 10 випусків) та “Бюлетеня”.

Корифей української етнології Федір Вовк вказував на серйозні лакуни у вивченні матеріальної культури українців⁴.

Саме тому одним з основних напрямів діяльності Етнографічної Комісії стало дослідження традиційних українських виробничих об’єднань – дніпровських лоцманів та чумаків. Їм були присвячені два випуски “Етнографічного вісника” (К., 1928, 1931).

Випуск присвячений – “Чумацтву” – був колективною працею членів Комісії Н.Букачевича, В.Білого, С.Терещенко, А.Димінського, Я.Риженка, І.Галюна та Н.Малечі⁵. Автори статей і матеріалів висвітлювали аспекти історичного та матеріального буття одного з найвідоміших професійних об’єднань українців – чумацького промислу.

Протягом XIX сторіччя фольклористами та етнографами було накопичено значний масив матеріалів, що стосувалися різних аспектів чумацтва як явища матеріальної та духовної культури українського народу.

Зокрема, вийшли друком кілька серйозних досліджень – “Чумацкие народные песни” І.Рудченка (1874), “Очерки южно-русских артелей” Ф.Щербини (1881), “Чумаки” Г.Данилевського (1856). Чумацькі пісні ввійшли до фольклорних збірок П.Чубинського, С.Тобілевич, М.Вовчок та інших.

Але докорінні зміни в житті українського суспільства, що сталися внаслідок історичних катаклізмів початку XX сторіччя, дали могутній імпульс для глибокого й всебічного аналізу явищ суспільно-економічного життя недалекого минулого.

Робота Етнографічної Комісії по збиранню та систематизації етнографічних і фоль-

клорних джерел, що стосувалися чумацького промислу, відповідала вимогам часу й базувалася на здобутках попередників. Це дало змогу здійснити аналіз історико-культурних та економічних аспектів чумацтва як соціокультурного явища, користуючись передовими методиками наукових досліджень.

В рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України зберігаються унікальні матеріали С.Терещенко, В.Білого, Н.Букачевича, А.Димінського, І.Галюна, Н.Малечі, Я.Риженка, зібрані ними в результаті польових поїздок місцями, що були старовинними чумацькими осередками – Полтавщиною, Черкащиною, Чернігівщиною, Одещиною, Херсонщиною.

Їх було тільки частково використано при підготовці до публікації “Вісника”. Рукописи доносять до нас живі голоси колишніх чумаків та їхніх прямих нащадків, які гордилися належністю до шанованого українським народом промислу й дорожили пам’яттю про далекі й небезпечні подорожі степами.

А.Димінський в “Описі чумацького промислу Київської губернії Звенигородського повіту Лисянської волості села Орлів”⁶ змалював типово чумацький населений пункт, що у ньому “третина, або й половина населення з давніх часів займається виключно чумацтвом”.

Дослідник торкнувся насамперед соціально-побутового аспекту промислу, зокрема соціальної організації валки.

Вийшовши за село, чумаки “спиняються, злізають із своїх возів, стають у кружок і обирають отамана більшістю голосів. В отамани обираються люди тверезі, що чумакують кілька років, знають дорогу... Вибір запивають могоричем і нашивають на шапку (новообраному отаману. – С.П.) червону кульку з турецький горіх – це знак отаманської гідності”⁷.

Отаман мав значні повноваження. Він зберігав громадську касу, розпоряджався волами та майном чумаків, які померли в дорозі, призначав вартових та кашоварів, накладав стягнення на недбалих (попередження, вартування поза чергою, побиття батогами, матеріальні та грошові відшкодування).

Чумацька громада включала також наймитів. Чумац-господар давав наймиту паровицю волів “на виплату”. Наймит, проходивши з валкою літо, заробляв майже стільки ж, скільки коштували воли. Сплативши їх

вартість господарю, він продовжував чумакувати вже власною паровицею. За сприятливих обставин наймит, прослуживши 10 – 15 років, міг стати власником 5 – 6 паровиць.

Чумаки довіряли наймитам, останні відповідали їм відданістю, будучи також матеріально зацікавленими у вдалому результаті подорожі. Такий характер взаємин був викликаний насамперед складністю та небезпечністю промислу.

А.Димінський приділив належну увагу матеріальній культурі промислу. Ним описано будову возів, комплекс традиційного чумацького одягу, страви, що їх споживали чумаки в дорозі, утримання волів (особливості утримання взимку, годівля, догляд, лікування, замовляння від хвороб).

Заслуговує на увагу опис покарання за одностайним присудом громади злодіїв, які посягнули на волів чи майно в степу й були спіймані “на гарячому”.

Покарання були жорстокими. Вони наче зійшли з найтемніших сторінок історії Середньовіччя. “Найгуманнішим” було вимагання голови дьогтем і засипання солі й перцю у вічі. Частіше злодіїв калічили й залишали при дорозі.

Учасники самосудів були пов’язані “круговою порукою”, своєї вини не усвідомлювали, могли признатися лише кілька років потому. Частіше ж чумаки ніколи не сповідалися й не каялися в жорстоких самосудних розправах, хоча й були глибоко релігійними людьми. Вони робили це лише на смертному одрі.

Ці відомості проливають світло на деякі риси чумацької корпоративної психології.

Грунтовна розвідка С.Терещенко “Чумаки на Звенигородщині”⁸ відрізняється оригінальністю викладу та детальним описом побуту чумацьких родин, а також ретельно зібраними свідченнями безпосередніх нащадків “старих” чумаків.

Дослідниця описала традиційну чумацьку садибу (оселю, господарські споруди, огорожу, їх розташування, елементи декоративного оздоблення хати тощо) та довела її оригінальність і відмінність від селянської.

Чумацька хата була дубовою, поставленою “у зруб”, з піддашками на мережаних стовпах, на помості, із світлицею. Крім хати, в садибі було дві комори, також з мережаними стовпами, з полицями вздовж стін, засіками, кадубами та іншими ємкостями для зберігання солі. Розміри садиби були такими, щоб у ній

вільно розміщалися кілька маж та кілька пар волів.

С.Терещенко докладно описала також планування суто чумацького поселення – села Орли на Звенигородщині, що значно відрізнялося від інших сіл цієї місцевості. Всі садиби села були обнесені спільним частоколом, до кожної з них вели ворота. Шляхом, який проходив через село, ніхто не їздив, а тільки гнали худобу напувати. Село було обкопане ровом. В садибу в’їздили лише з поля.

Розділ “Чумаки та панщина” присвячений історії промислу в дореформену добу (до 1861 року), в якому описано способи, за допомогою яких чумаки ухилялися від панщини, їхні взаємини з місцевими поміщиками (досить часто завдяки відносній економічній самостійності чумаків вони були взаємовигідними).

В розділах “Віз”, “Воли”, “Збори на зимівлю”, “Одяг” містяться відомості про матеріальну культуру чумацтва.

В розділі “Спогади про чумачку” зібрано розповіді про дорожні пригоди, участь чумаків у доставці військових вантажів під час воєн.

Описано роль чумацьких дружин, що традиційно була значною. “Чумачихи”, як їх називали, були досить самостійними, вели власну торгівлю, зокрема прянощами, що їх привозили чоловіки.

Чумаки підтримували найдоброзичливіші стосунки з сільською громадою, відрізнялися благодійністю, одним з проявів якої були так звані *оказії* – обіди, що їх чумаки влаштовували для односельців у передріздвяний Пилипівський піст на святих Саву, Варвару та Миколу (з 17 по 19 грудня).

Н.Букатевич свою статтю “Чумацтво в I половині XIX ст. (за архівними матеріалами)”⁹ присвятив дослідженню соціально-економічних аспектів промислу.

Широко використовуючи архівні джерела (справи канцелярій Новоросійського та Бессарабського генерал-губернаторств, листування таврійського генерал-губернатора з Міністерством внутрішніх справ, рапорти управителя Кримської соляної експедиції Самойлова), вчений детально проаналізував чинники (як природні й географічні, так і суспільні), що формували соціально-економічний стан Новоросійського краю, сприяли розвитку чумацького промислу чи гальмували його.

Н.Букатевич докладно зупинився на взає-

минах чумацьких ватаг з офіційною владою та місцевими поміщиками, спробах властей організувати торгівлю і запобігти спекуляції кримською сіллю з боку російських купців-перекупників шляхом відкриття соляних складів та встановлення твердих цін на сіль. Описано ним і механізми хабарництва та зловживання чиновників на соляних промислах, а також протидію цьому з боку чумаків.

Я.Риженко у статті “*До економіки чумацтва на Полтавщині у II половині XIX ст.*”¹⁰ широко залучив до наукового обігу документальні масиви Полтавського краєзнавчого історичного музею та Полтавського крайового історичного архіву.

З Полтавщини, окрім збіжжя, у великій кількості вивозили коноплю, тютюн, цукор, мед, спирт і горілку, полотно, вироби з шкіри й овечого хутра (взуття, кожухи, шапки), вироби з дерева, гончарний посуд, продукцію промислових підприємств Полтави й Кременчуга (молотарки, віялки, соломорізки, плуги). Залізниць тут не було, тому всі товари вивозилися чумацькими возами. За статистичними даними, у 1862р. на Полтавщині було 9 475 волових возів. Найбільше – в Золотоніському, Гадяцькому, Кобеляцькому повітах. На думку Я.Риженка, Золотоніський повіт був головним осередком чумацтва не лише на Полтавщині, а й в усій Україні¹¹.

Вивозячи до причорноморських портів збіжжя й місцеві товари. полтавські чумаки закупавали кримську сіль і рибу з Дону. Ці продукти вони збували на ярмарках, яких на Полтавщині було безліч (наприклад, у 1882 р. відбулося 1030 ярмарків). В Опішні ярмарок, що припадав на десяту п’ятницю, називали “чумацьким”¹².

На Полтавщині чумацтво як традиційний промисел протрималося найдовше. Ще у 1892 р. чумаки привозили на Покровський ярмарок у Лубнах сіль і рибу з Півдня. У 1919 – 1922 рр. чумацтво навіть частково відродилося: мешканці Опішнянського повіту їздили до Слов’янська й Бахмута по сіль, а туди везли збіжжя, сало, сушені фрукти, посуд¹³.

Я.Риженко наочно доводив економічну вигідність чумацького промислу.

Щоб стати чумаком, слід було затратити досить значні кошти. Крім пари-двох волів, потрібна мажа з повним комплектом реманенту і, головне, оборотний капітал для придбання товарів.

У другій половині XIX ст. на Полтавщині

пара волів коштувала 70 – 80 карбованців, мажа з реманентом – 30 – 40 карбованців (а щоб отримати прибуток, треба було мати щонайменше дві мажі). Та ще необхідно було близько 150 – 200 карбованців оборотного капіталу. Отже, витративши на підготовку до подорожі 250 – 320 карбованців, чумаки міг розраховувати на прибуток, що дозволив би йому окупити витрати.

А прибутки полтавських чумаків (з розрахунку на одну мажу краму) були такими: від продажу місцевих товарів на Півдні в середньому отримували 34 – 45 крб.; від продажу привізних товарів (солі й риби) – в середньому 50 – 65 крб. Отже, з урахуванням дорожніх витрати (за перевіз, попас і водопій волів, амортизація мажі, харчі та інше – всього до 15 крб.) полтавський чумаки отримували 65 – 85 крб. чистого прибутку¹⁴.

Дослідником складено наочні таблиці, що дають змогу порівняти ціни на основні групи товарів традиційного чумацького асортименту в різних регіонах та визначити прибутки від чумакування, а також основні осередки чумацької торгівлі. Я.Риженко детально розглянув економічні інтереси місцевих чумаків, роль чумацької торгівлі на ярмарках. Записано ним і спогади колишніх чумаків про вартість реманенту та провіанту.

В основу розвідок І.Галюна “*Пережитки чумацтва на Роменщині*”¹⁵ та Н.Малечі “*Чумаки*”¹⁶ покладено матеріали, здобуті в ході польових поїздок Полтавщиною й Чернігівщиною. Дослідниками було використано спогади колишніх чумаків про особливості функціонування промислу в конкретних населених пунктах.

В.Білий підготував “*Матеріали до чумацької демонології*”¹⁷. Оповідки, що їх він записав у чумацьких селах на Черкащині, відкривають перед нами дивосвіт усної творчості чумаків, їхнє світобачення, знайомлять з легендами та заговляннями.

З чумацьких легенд та переказів постає “нечиста сила”, що набуває найрізноманітнішого вигляду – вихору, великої копиці, страшного діда із зеленими очима заввишки з церкву, чуми у вигляді “синьої дівки”, чумака, який летить по небу разом з волами та возом і розсипає над селом сіль.

Образи, в яких втілюються надприродні явища, з давніх-давен оточували чумаків у їхніх подорожах.

Так, вихори та міражі були природними

явищами, які часто зустрічалися в південноукраїнських степах.

З чумою чумаки в своїх подорожах до Криму (звідки вона й прийшла в Європу) зустрілися чи не першими з українців.

“Нечиста сила” часто “водить” чумаків¹⁸. Це можна віднести на рахунок не такого вже й рідкого блукання чумаків у степах, бідних на природні орієнтири, особливо в негоду.

Якщо “нечистій силі” у вигляді вихору чи копиці чумаки протидіяли киданням в її бік ножа (типовий прийом симпатичної магії. – С.П.)¹⁹, то чумі протистояли лише молитвою, а краще – молебнем або хресним ходом²⁰.

В.Білим записано замовляння від пропасниці, папірець із текстом якого чумаки носили при собі як оберіг:

“Ішов святий Макар, каляними горами, зустрів сімдесят сім дів семидесяти семи вір і став їх питати:

– Куди ви йдете?

– Ідемо ми поміж люди жовті кістки ламати, біле тіло труждати, червону кров сушити і сині жили трусити.

Став їх Макар сікти, рубати, залізними цвяхами прибивати, тернові вінки на голови накладати.

– Святий Макар, не січи нас, не рубай нас, залізними цвяхами не прибивай нас, ми тебе будемо минати і твоїх хрещених, породжених не будемо зачіпати.

Хто цю молитву буде рано і вечір читати, того хату пропасниці будуть минати, хто цю писульку буде з собою носити, того пропасниця не буде бити”²¹.

Як бачимо, члени Етнографічної Комісії за короткий проміжок часу змогли зібрати унікальний матеріал, який дозволив підготувати й здійснити практично повний етнографічний опис чумацтва як явища матеріальної й духовної культури.

Перевагами колективної праці членів Етнографічної Комісії, порівняно з попередніми дослідженнями, стали професіоналізм, використання широкої джерельної бази, використання матеріалів польових досліджень. Українські вчені використовували надбання й методику сучасних їм історичних шкіл, насамперед “соціологічної”, економічний інструментарій. Вони змогли значно глибше, ніж раніше, коли чумацтво розглядалося насамперед через призму фольклору, осмислити його роль і місце в історії України, в становленні на її території єдиного економічного простору.

Проте цілій плеяді українських етнологів не судилося завершити розпочатої праці, і результати їхньої кількарічної праці було вилучено з наукового обігу на десятиріччя.

Причиною цього стало насамперед те, що на зміну короткотривалій “українізації” в 30-ті роки прийшов період репресій.

Дослідження чумацтва виявилось “крамольною” темою. Цензура тоталітарної держави не могла допустити публікації, нехай навіть в академічному виданні, описів заможного життя чумаків, висновків про генетичний зв’язок чумацтва з волелюбним козацтвом, показу імперської політики Росії, спрямованої на обмеження економічної самостійності українського народу. Адже це відбувалося в умовах розгорнутих більшовицькою партією та її каральними органами жорстоких репресій проти українського селянства, паплюження всього українського як прояву “буржуазного націоналізму” та пропаганди “братського” союзу України з Росією.

“Крамольним” виявилось і те, що молодшими колегами опікувалися корифеї української науки, такі, як А.Кримський, Д.Яворницький, Й.Гермайзе та інші.

Наприклад, те, що В.Білий часто відвідував Д.Яворницького, дало привід співробітникам ОДПУ розглядати його як “зв’язкового української націоналістичної контрреволюційної організації”. У сфабрикованому протоколі допиту одного з заарештованих вказувалося: “... Через Білого здійснюється зв’язок нашої контрреволюційної фашистської групи з українським контрреволюційним націоналістичним підпіллям”. З Академії Наук В.Білого було “вичищено, як активного українського націоналіста”²².

Драматично склалася доля Софії Терещенко – директора етнографічного музею в Звенигородці на Черкащині, учениці А.Кримського, який опублікував записані нею матеріали у своїй монографії “Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного”. (К., 1928. Ч.І.).

Як і більшість членів Етнографічної Комісії, С.Терещенко проходила по сфабрикованій органами ОДПУ справі “української контрреволюційної організації “Спілка визволення України”. Її було заслано до Казахстану, згодом за доносом знову позбавлено волі. Ці поневіряння тривали з 1929 по 1944 рік. Померла Софія Мефодіївна 1948 року в Звенигородці на Черкащині²³.

Деяким репресованим вченим вдалося вижити і повернутися із заслання з підірваним здоров'ям, але більшість безслідно зникли на просторах "Архіпелагу Гулаг". З тих, хто вижив, ніхто не повернувся до етнографічних досліджень. Українську етнологію на довгі роки було знекровлено.

Назарій Букатевиц за членство в Етнографічній Комісії, а також за те, що був учнем Й.Гермайзе, поплатився роками заслання і

зреченням своїх наукових уподобань. З 1937 по 1980 рік Назарій Іванович працював на кафедрі російської філології Одеського державного університету, так ніколи й не повернувшись до студій у царині української етнографії.

Авторка прагне розглядати свою статтю як данину творчому здобутку попередників і нагадування науковому загалу про несправедливо забуті імена дослідників-ентузіастів, які зробили свій внесок у становлення української етнології.

¹Українці. Серія "Народи и культуры". У 2-х кн. – Кн. 1. – М., 1994. – С. 24.

²Енциклопедія українознавства. В 3-х т. – Т. III. – Львів, 1997. – С. 645 – 647.

³Українці. – С. 24.

⁴Волков Ф. Этнографические особенности украинского народа. //Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Т. II. – Петроград, 1916. – С. 456 – 459.

⁵Українці ... – С. 23.

⁶Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Рильського НАН України (далі фонди ІМФЕ). Матеріали А.Димінського. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 342. – Арк. 1 – 3.

⁷Там само. – Арк. 2.

⁸Фонди ІМФЕ. Матеріали С.Терещенко. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 342. – Арк. 3 – 54.

⁹Там само. Матеріали Н.Букатевица. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 344.

¹⁰Там само. Матеріали Я.Риженка. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 345.

¹¹Там само.Матеріали Я.Риженка. – Арк. 1 – 3.

¹²Там само. – Арк. 4.

¹³Там само. – Арк. 8.

¹⁴Там само. – Арк. 6 – 8.

¹⁵Фонди ІМФЕ. Матеріали І.Галюна. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 346.

¹⁶Там само. Матеріали Н.Малечі. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 338.

¹⁷Там само. Матеріали В.Білого. – Ф. 1 – 4. Од. зб. 340. – С. 1 – 53.

¹⁸Там само. – Арк. 3.

¹⁹Там само. – Арк. 2.

²⁰Там само. – Арк. 29.

²¹Там само. – Арк. 1.

²²Ченцов В. "Натхненник української націоналістичної контрреволюції ...". // Хроніка-2000. – № 16. – 1996. – С. 202 – 203.

²³Кривенко С. Майже шевченківська доля. // Спільна справа. Вісник Черкаської облдержадміністрації. – № 3 (5). – 1997. – С. 66 – 67.

Наталія ІШУНІНА
Київ

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ГРЕКІВ УКРАЇНИ: КИЇВСЬКЕ ГРЕЦЬКЕ ТОВАРИСТВО "ЕЛЛАДА"

Загальноновизнано, що культура виступає критерієм історичної зрілості народу, показником його здатності вирішувати найскладніші проблеми суспільного поступу, важливим засобом гуманізації людського життя. Етнічна група греків за багатотисячрічне співжиття в українському середовищі, долаючи всі негативні та суб'єктивні чинники, змогла до певної міри зберегти свою самобутню культуру, яка передавалась від покоління до покоління і стала сьогодні основою їхньої національної самоідентифікації, джерелом пробудження національної самосвідомості.

Для незалежної демократичної держави, якою є сьогодні Україна, одна з найголовніших

умов розбудови полягає в тому, що всі етнічні спільноти мають жити в мирі і злагоді. Тому великого духовного і соціально-політичного значення набуває підтримка державою культури національних меншин.

Треба зазначити, що, з одного боку, справжнє відродження та інтенсивність функціонування національного життя етнічної спільноти є неможливим без збереження самобутності її національної культури. З другого боку, самоізоляція та консервативний традиціоналізм можуть завести етнічну групу в глухий кут. Саме взаємозбагачення культури одного етносу кращими духовними надбаннями корінної нації, серед